

ІМПОРТНА ЧЕРВОНОЛАКОВА КЕРАМІКА ПІВДЕННОМАЛОАЗІЙСЬКОЇ ГРУПИ В КРИМУ

Розглядаються питання датування червонолакової кераміки так званої самоської групи, або Eastern sigillata B.

Червонолакова кераміка — найчисленніша категорія речей серед інвентаря кримських некрополів перших століть н. е. Вона є важливим джерелом не тільки для вивчення економічних зв'язків Криму з іншими регіонами античного світу, а й для хронологічних побудов, тому що існує практично у кожному похованні того часу. Разом з тим у вітчизняній історіографії, по суті, єдиною загальною роботою на цю тему є праці Т.М. Кніпович, присвячені червонолаковій кераміці Ольвії, Мірмекія та Тірітаки¹. Запропонована автором класифікація розглянутих виробів, дещо доповнена Л.Ф. Силангтьєвою², майже півстоліття залишалась єдиною. Лише за останній період з'явилися докладніші типології цих речей³. Однак датування, подані Т.М. Кніпович ще на початку 1950-х років, досі не зазнали суттєвих змін.

Вона першою з вітчизняних дослідників спробувала визначити центри керамічного виробництва. Імпортну червонолакову кераміку Мірмекія та Тірітаки за різницею в глині та лакові вона розділила на дві групи: північно-малоазійську та південно-малоазійську, з імовірними виробничими центрами відповідно Пергамом та Самосом⁴. Керамічних виробів інших областей серед матеріалів цих двох міст Т.М. Кніпович не виявила. Єдиний виняток — уламок італійського блюда з Мірмекія, який, за зауваженням дослідниці, є єдиною подібною знахідкою на території Боспорського царства. Цей факт свідчить про відсутність імпорту на Боспор червонолакової кераміки з інших, крім Малої Азії, областей⁵. Італійське блюдо, очевидно, було випадково завезене до Мірмекія. Разом з тим увезення італійського посуду в Північне Причорномор'я добре простежується на матеріалах Ольвії та Херсонесу⁶.

Пропонована праця розглядає лише одну групу імпортної червонолакової кераміки — південно-малоазійську (самоську), або, як її часто називають, Eastern sigillata B (ESB). Це вироби, зроблені з нашарованої у зломі достатньою слою глини червоно-коричневого або червоно-рожевого кольору та покриті оранжево-червоним лаком. Всі основні їх форми наведені в колекції самоської червонолакової кераміки, яка походить з могильника Бельбек IV⁷. Вони вельми різноманітні і в той же час достатньо специфічні. Це переважно відкриті посудини: тарілки, миски та чашки. Майже весь самоський посуд таврований. Тавра надзвичайно багатоманітні: написи в прямокутних рамках, розети, пальмети, різні за формою листя тощо. Однак тавра в формі ступні, узуті в сандалію, характерні для кераміки північно-малоазійської (пергамської) групи, самоським виробам не властиві. Серед 47 посудин Eastern sigillata B, наведених у колекції, яка походить з могильника Бельбек IV, тільки одна має тавро у вигляді босої ступні⁸.

Вперше ця група кераміки була виділена Р. Цаном у 1904 р. за матеріалами розкопок Приєни. Він припустив, що центром виробництва цих посудин був острів Самос⁹. Така ідентифікація прийнята й іншими дослідниками, зокрема Т.М. Кніпович¹⁰. При визначенні центру виробництва автори спирались на невеликий уривок з «Природознавчої історії» Плінія Старшого: «Maior pars hominum terrenis utitur vasis. Samia etiam nunc in esculentis laudantur; retinent hanc nobilitatem et Arretium in Italia et calicum tantum Surrentum, Asta, Pollentia, in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent et Trallis ibi opera sua et Italia Mutina...» (Plin., N.H., XXXV, 160) (Більшість людей використовують глиняний посуд. Samia навіть зараз рекомендують для їжі; зберігають за собою цю відомість і Аррецо в Італії і для чаш Суррентум, Аста, Полленція, Сагунтум в Іспанії і Пергам в Азії. Також Тралли мають свої вироби і в Італії Мутіна... Пер. Д.В. Журавльова)¹¹. Ті ж vasa samia

згадувались і багатьма іншими античними авторами¹². Звичайно слово «*samia*» перекладають як «самоські» і розуміють як вказівку на місце виробництва згаданих виробів. Однак існує й інший погляд. Деякі дослідники вважають термін «*vasa samia*» античним, який вживається для позначення всієї кераміки римського часу з лакованим покриттям, і гадають, що виробництвом цього посуду займалась велика кількість майстерень, що знаходилися в Малій Азії та на островах Егейського моря¹³. Втім наявність декількох центрів, що виробляли червонолакову кераміку південномалоазійської групи, не виключала і Т.М. Кніпович¹⁴. І питання, таким чином, полягає лише в тому, чи входив острів Самос до числа цих центрів. На жаль, нині точну відповідь дати неможливо, оскільки досі розкопками не відкрито взагалі жодної майстерні, яка виготовляла «самоський» червонолаковий посуд. Все ж у вітчизняній літературі теза Т.М. Кніпович стосовно самоського походження кераміки *Eastern sigillata B* була підтримана і стала загальноприйнятою¹⁵. Тому, щоб уникнути плутанини, самоською цю групу виробів називаємо і ми.

Нині всі вироби групи *Eastern sigillata B* ділять на підгрупи B1 і B2, які датують відповідно рубежем н. е. — 50/75 рр. та 50/75 — 150 рр.¹⁶. Кераміка більш ранньої групи ESB1 — високоякісна, форми посудин прості. Кераміка групи ESB2 має вже нижчу якість і більшу кількість декоративних прикрас (наліпів, нарізок, насічок). Звертають на себе увагу особливості поширення цих груп. Якщо вироби ESB1 за межами басейну Егейського моря практично не відомі, то вироби ESB2 є не тільки на цій території, а й на Криті, Кіпрі, в Західній Греції, Південній Італії та Північному Причорномор'ї. Присутня ця кераміка, щоправда, в незначній кількості, і на узбережжі Північної Африки¹⁷.

Таким чином, враховуючи особливості в розповсюдженні двох підгруп, а також їх датування, можна дійти висновку, що в Криму самоська червонолакова кераміка з'явилась лише в середині I ст. або ще пізніше. До такого висновку дійшов і Д.В. Журавльов. Проте при визначенні часу використання окремих типів посудин групи ESB він спирався на їх датування, подані за матеріалами пам'ятників, розміщених у басейні Егейського моря. Причому ці датування Д.В. Журавльов вважає достатньо надійними для того, щоб визначати за ними, не звертаючи уваги на інші речі, дати поховань, в яких ці посудини були знайдені¹⁸. Так, самоське червонолакове блюдце з могили № 108 некрополя Бельбек IV (а разом з ним і саму могилу) він відніс до другої половини I ст. н. е.¹⁹. Однак у цьому ж похованні була знайдена бронзова лучкова фібула «Інкерманської» серії з круто вигнутою дужкою (як у варіанта 4 лучкових одночлених фібул з верхньою тягивою)²⁰, що вказує на більш імовірне датування могили другою половиною II ст. н. е.²¹. За червонолаковою тарілкою другою половиною I ст. н. е. Д.В. Журавльов датував могилу № 147 того ж могильника²². Втім з цієї могили походить пізня боспорська складнопрофільована фібула (варіант 2 за класифікацією А.С. Скрипкіна)²³. Масове розповсюдження таких фібул приходить на середину II ст. н. е.²⁴. В могилах № 34, 98, 158, 171 (Бельбек IV), також віднесених до другої половини I ст. н. е.²⁵, знайдені лучкові фібули I серії варіанту 3 за класифікацією А.К. Амброза²⁶, датування яких першою половиною II ст. н. е. сумніву не викликають²⁷.

Крім того, датуючи кераміку групи ESB2 з некрополя Бельбек IV починаючи з середини I ст. н. е., Д.В. Журавльов таким чином непрямо визнає, що вона розповсюдилась у Криму відразу ж після початку свого виробництва. Однак ця теза потребує доведення. Враховуючи відсутність у Криму посудин групи ESB1, можна припустити, що і посуд групи ESB2 проник на кримські ринки збуту не відразу.

У процесі розгляду матеріалів розкопок кримських пам'ятників перших століть н. е. звертає на себе увагу факт відсутності самоської червонолакової кераміки на поселеннях та могильниках, що припинили своє існування на рубежі I—II ст. н. е. Її нема серед посуду Південнодонузлавського городища²⁸, Беляуського²⁹ та Кольчугінського³⁰ могильників. Самоська червонолакова кераміка відсутня також у тій частині Булганакського поселення, котру жителі покинули наприкінці I ст. н. е.³¹, але вона є у верхніх шарах його акрополя³², який продовжував існувати і в II ст.³³

На східному некрополі Неаполя скіфського посудини групи ESB траплялися в підбійних могилах № 28, 58 і 91, склепі № 75³⁴, а також у дитячому захороненні в амфорі № 72, дослідженому О.А. Махневою в 1983 р.³⁵. Дата підбійних могил № 58 і 91 II ст. н. е. встановлюється за боспорськими складнопрофільованими фібулами³⁶.

Дати могил № 28 і 72/1983 р. можливо визначити лише за виявленими в них червонолаковими посудинами. Склеп № 75 використовували, починаючи з I ст. до н. е. до II ст. н. е.³⁷, тобто твердо датованих I ст. н. е. виробів групи ESB на Східному некрополі Неаполя скіфського не існує.

Крім того, самоський посуд відомий на Бітакському могильнику³⁸, в некрополі Скалисте III³⁹ і у випадково відкритому похованні біля с. Костянтинівка Сімферопольського району⁴⁰, де він також датується II ст. н. е.

В Передгірному та Північно-Західному Криму пам'ятниками (окрім Бельбека IV), на яких цілу серію посудин групи ESB датують починаючи з середини I ст. н. е., є могильники Усть-Альма, Завітне і Мамай-Оба⁴¹. Перевірити правильність такого датування для посудин з могильників Завітне та Усть-Альма не є можливим, тому що матеріали цих розкопок не опубліковані. Видано лише результати досліджень Усть-Альминського некрополя в 1964—1977 рр.⁴² Більшість із виявлених у той час на могильнику самоських посудин Т.М. Висотська датувала I—II ст.⁴³, обмеживши дату тільки двох із них I ст. н. е.⁴⁴ Однак обидва ці вироби походять зі склепів (№ 54 і 88), які використовувалися довгий час протягом I—II ст. н. е.⁴⁵ Поховання Мамай-Оби, судячи з інвентаря, одночасні похованням Бельбека IV⁴⁶.

Важко собі уявити, що речі, масово відомі в I ст. н. е. в Усть-Альмі, Завітному, Бельбеці IV та Мамай-Обі, більше 50 років не проникали на інші кримські пам'ятники, розташовані буквально в кількох кілометрах від них. Мабуть, самоська червонолакова кераміка розповсюдилась у Криму вже після запусіння північно-західної частини півострова і долини р. Західний Булганак. Оскільки цю подію відносять до межі I—II ст. н. е.⁴⁷, можна дійти висновку, що перша партія посудин групи ESB була завезена на кримські ринки тільки на початку II ст.

Не варто також обмежувати час буття самоської кераміки в Криму 150 р. н. е. Судячи з лучкових фібул, до другої половини II ст. належать екземпляри з могил № 9 (Усть-Альма)⁴⁸, 40 (Скалисте III, розкопки Н.А. Богданової)⁴⁹, 108 (Бельбек IV)⁵⁰ та інші. Однак головна маса кримських знахідок, безперечно, датуються першою половиною II ст. н. е.

Посуд групи ESB походить із найбільш ранніх поховань могильників римського часу Південно-Західного Криму і підбійних могил Східного некрополя Неаполя скіфського⁵¹. Виходячи з його датувань, можна дійти висновку, що південно-західна частина Кримського півострова була заселена тільки після запусіння Північно-Західного Криму і долини р. Західний Булганак. Захоронення, одночасні пізньоскіфським пам'ятникам цієї території, досліджені лише в Усть-Альмі й в кургані біля Братського кладовища на північній частині м. Севастополя⁵². Поховання Завітнинського могильника, очевидно, відповідають часу не раніше початку II ст. н. е., тому що серед речей, які походять з нього, немає виробів, вузько датованих I ст. н. е., а Н.А. Богданова під час виділення могил кінця I ст. до н. е. — I ст. н. е. спиралась на датування самоської червонолакової кераміки, подані Т.М. Кніпович⁵³. Разом з тим не викликає сумніву факт існування в I ст. до н. е. — I ст. н. е. городища Альма-Кермен, до якого цей могильник, можливо, належить⁵⁴.

Теза щодо масового освоєння передгірної частини Південно-Західного Криму на початку II ст. н. е. підтверджується й іншими знахідками. В найбільш ранніх похованнях некрополів цього регіону виявлені смічкові фібули (група 14 за класифікацією А.К. Амброза)⁵⁵, фібули із завитком на кінці пластинчатого приймача (група 13, варіант 2)⁵⁶, лучкові фібули «лебязинської» серії (група 15, серія VI, варіант 2)⁵⁷, браслети з кінцями, орнаментованими у вигляді зміїних головок, ажурні підвіски тощо. Всіх цих речей, як і самоської червонолакової кераміки, немає на пам'ятниках Північно-Західного Криму і долини р. Західний Булганак.

Крім того, мабуть, більш пізнім часом, ніж вважалось раніше, датується і червонолакові тарілкі з вертикальним бортиком північномалоазійської (пергамської) групи⁵⁸. Такі вироби на поселеннях та могильниках, які припинили своє існування на рубежі I — II ст. н. е., відомі лише в одиничних екземплярах (Південнодонузлавське городище⁵⁹, південна частина Булганакського городища⁶⁰, судячи з умов знахідки, також I ст. датується таріллка, знайдена на акрополі Булганакського городища⁶¹). Швидше за все, червонолакові тарілкі з вертикальним бортиком з'явилися наприкінці I ст. н. е. і масово розповсюдились вже після припинення життя на скіфських поселеннях Північно-Західного Криму.

Враховуючи факт згасання життя на пізньоскіфських поселеннях Північно-

Західного Криму і долини р. Західний Булганак на межі I—II ст., логічно було б пов'язати освоєння південно-західної частини півострова на початку II ст. зі скіфськими переселеннями. Проте матеріали археологічних досліджень цього не підтверджують. Широке розповсюдження обряду поховання в підбійних могилах, могилах з «заплечиками» та простих ґрунтових, масове застосування кошми, поява зброї сарматських типів, орнаментованих дзеркал з боковою петлею, браслетів з кінцями, оформленими у вигляді зміїних головок, ажурних підвісок і т. п., а також одночасність цих інновацій скоріше вказує на сарматську приналежність пришельців⁶². Характерний для скіфів I ст. до н. е. — I ст. н. е. обряд захоронення — багаторазове поховання в ґрунтових склепах — на могильниках, які виникли на початку II ст. н. е., не застосовувався. Крім того, навіть у давно існуючих пізньоскіфських пам'ятниках (Неаполь скіфський, Усть-Альма) після рубежу I—II ст. н. е. спорудження склепів припиняється, використовуються лише збудовані раніше⁶³. Цей факт може свідчити про домінацію прийшлих сарматів над корінним скіфським населенням⁶⁴.

Таким чином, археологічні матеріали підтверджують суттєву зміну етнічної ситуації в Криму на межі I—II ст. н. е. М.Б. Щукін виділив кілька хвиль сарматських міграцій в північнопричорноморських степах. Одна з них належить саме до того часу⁶⁵. Мабуть, події рубежу I—II ст. н. е. на Кримському півострові були тісно пов'язані з процесами, що охопили в той період все Північне Причорномор'я.

¹ Knipowitsch T. Untersuchungen zur Keramik romischer Zeit aus den Griechenstädten an der Nordküste des Schwarzen Meeres. I. Die Keramik romischer Zeit aus Olbia in der Sammlung der Eremitage // Materialien zur römisch-germanischen Keramik. — 1929. — IV. — 55 s.; Книпович Т.Н. Краснолаковая керамика первых веков н. э. из раскопок Боспорской экспедиции 1935—1940 гг. // МИА. — 1952. — № 25. — С. 289—326.

² Силантьева Л.Ф. Краснолаковая керамика из раскопок Илурата // МИА. — 1958. — № 85. — С. 283—311.

³ Труфанов А.А. Типология краснолаковых тарелок с вертикальным бортиком (по материалам могильников Юго-Западного и Центрального Крыма) // Бахчисарайский историко-археологический сборник. — Симферополь, 1997. — Вып. 1. — С. 181—192; Крапивина В.В. Ольвия. Материальная культура I—IV вв. н. э. — К., 1993. — С. 107—117.

⁴ Книпович Т.Н. Указ. соч. — С. 294.

⁵ Там же. — С. 295.

⁶ Там же; Крапивина В.В. Указ. соч. — С. 119.

⁷ Журавлев Д.В. Краснолаковая керамика группы Eastern sigillata B из могильника Бельбек IV в Юго-Западном Крыму // Древности Евразии. — М., 1997. — Рис. 1—5.

⁸ Там же. — Рис. 2, 4.

⁹ Там же. — С. 229; Книпович Т.Н. Указ. соч. — С. 291.

¹⁰ Там же. — С. 291, 293.

¹¹ Журавлев Д.В. Указ. соч. — С. 232.

¹² Там же. — С. 230.

¹³ Там же. — С. 230—233.

¹⁴ Книпович Т.Н. Указ. соч. — С. 294.

¹⁵ Кропоткин В.В. Римские импортные изделия в Восточной Европе (II в. до н. э. — V в. н. э.). — М., 1970. — С. 14—16; Кадеев В.И. Очерки истории экономики Херсонеса I—IV вв. н. э. — Харьков, 1970. — С. 133; Шелов Д.Б. Танаис и Нижний Дон в первые века н. э. — М., 1972. — С. 138—139; Арсеньева Т.М. Могильник у деревни Ново-Отрадное // МИА — 1970. — № 155. — С. 98; Крапивина В.В. Указ. соч. — С. 119; Орлов К.К., Скорый С.А. Комплекс з бронзовим посудом римського часу з поховання в Центральному Криму // Археологія. — 1989. — № 2. — С. 70; Пуздровский А.Е., Зайцев Ю.П., Новиков И.И. Сарматское погребение из окрестностей Неаполя скифского // Проблемы археологии Северного Причерноморья. — Херсон, 1991. — С. 118.

¹⁶ Журавлев Д.В. Указ. соч. — С. 233.

¹⁷ Там же. — С. 234.

¹⁸ Там же. — С. 235—244.

¹⁹ Там же. — С. 239. — Рис. 4, 1.

²⁰ Гущина И.И. О локальных особенностях культуры населения Бельбекской долины в первые века н. э. // Археологические исследования на юге Восточной Европы. — М., 1982. — С. 23. — Рис. 4, 72.

²¹ Амброз А.К. Фибулы юга европейской части СССР II в. до н. э. — IV в. н. э. — М., 1966. — С. 52. — Табл. 9, 17.

²² Журавлев Д.В. Указ. соч. — С. 238—239 (форма 3).

²³ *Гуцина И.И.* Указ. соч. — Рис. 3, 38; *Скрипкин А.С.* Фибулы Нижнего Поволжья (по материалам сарматских погребений) // СА. — 1977. — № 2. — С. 112—113.

²⁴ *Там же.* — С. 113.

²⁵ *Журавлев Д.В.* Указ. соч. — С. 240, 243.

²⁶ *Амброз А.К.* Указ. соч. — С. 49. — Табл. 9, 8; *Гуцина И.И.* Указ. соч. — Рис. 10; 13; 14, 2, 3; *Гуцина И.И.* Население сарматского времени в долине реки Бельбек в Крыму (по материалам могильников) // Археологические исследования на юге Восточной Европы. — М., 1974. — Рис. XIII, 20.

²⁷ *Амброз А.К.* Указ. соч. — С. 49; *Скрипкин А.С.* Указ. соч. — С. 107.

²⁸ *Дашевская О.Д.* Поздние скифы в Крыму. — М., 1991. — С. 20. — Табл. 34.

²⁹ *Там же.* — С. 32. — Табл. 56.

³⁰ *Храпунов И.Н., Мяскин В.В., Мульд С.А.* Позднескифский могильник у с. Кользугино // Бахчисарайский историко-археологический сборник. — Симферополь, 1997. — Вып. I. — Рис. 12—26.

³¹ *Храпунов И.Н.* Булганакское позднескифское городище (по раскопкам 1981—1989 гг.) // Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. — Симферополь, 1991. — Вып. II. — С. 31.

³² *Там же.* — С. 8. — Рис. 26, 7; На акрополи Булганакского городища были также найдены уламки самосских червонолаковых сосудов, опубликованы О.Б. Шкроб: *Шкроб О.Б.* Методика изучения и классификации краснолаковой керамики (из материалов раскопок Булганакского городища) // Проблемы археологии Северного Причерноморья. — Херсон, 1991. — Рис. 3, 10, 14. Автор дякує І.М. Храпунову за інформацію.

³³ *Храпунов И.Н., Мульд С.А.* Оборонительные сооружения акрополя Булганакского городища // Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. — Симферополь, 1993. — Вып. III. — С. 12; *Храпунов И.Н.* Указ. соч. — С. 31.

³⁴ *Сымонович Э.А.* Население столицы позднескифского царства. — К., 1983. — Табл. X, 3, 17, XI, 3, 7, 10.

³⁵ *Пузровский А.Е.* Погребение в амфоре на некрополе Неаполя скифского // Материалы к этнической истории Крыма VII в. до н. э. — VII в. н. э. — К., 1987. — Рис. 1, 5.

³⁶ *Сымонович Э.А.* Указ. соч. — Табл. XXVI, 25, 28.

³⁷ *Там же.* — С. 50—52.

³⁸ *Пузровский Е.А., Зайцев Ю.П., Новиков И.И.* Указ. соч. — С. 118. — Рис. 2, 1.

³⁹ *Богданова Н.А., Гуцина И.И., Лобода И.И.* Могильник Скалистое III в Юго-Западном Крыму // СА. — 1976. — № 4. — Рис. 4, 40.

⁴⁰ *Орлов К.К., Скорый С.А.* Вказ. праця. — С. 70. — Рис. 4, 2.

⁴¹ *Труфанов А.А.* Указ. соч. — С. 182—184 (тип 1); *Пузровский А.Е.* Граффити на краснолаковой посуде из раскопок Усть-Альминского некрополя 1993—1995 гг. // Бахчисарайский историко-археологический сборник. — Симферополь, 1997. — Вып. I. — С. 168, 170, 172, 174. — Рис. 1, 2, 3; 2, 3; 3, 2, 6; *Богданова Н.А.* Могильник первых веков н. э. у с. Завитное // Археологические исследования на юге Восточной Европы. — М., 1989. — Табл. IV, 1, 14—16; *Зубар В.М., Савеля О.Я.* Новый сарматский могильник другої половини I — початку II ст. н. е. в Південно-Західному Криму // Археологія. — 1989. — № 2. — Рис. 3, 9; 4, 13; 5, 2.

⁴² *Высотская Т.Н.* Усть-Альминское городище и некрополь. — К., 1994. — С. 47—145.

⁴³ *Там же.* — С. 76. — Табл. 4, 22; 16, 15; 17, 2.

⁴⁴ *Там же.* — С. 74, 75. — Табл. 14, 17; 28, 29.

⁴⁵ *Там же.* — Рис. 40.

⁴⁶ *Зубар В.М., Савеля О.Я.* Вказ. праця. — С. 81.

⁴⁷ *Храпунов И.Н.* О причинах гибели некоторых позднескифских поселений // Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии. — Симферополь, 1990. — Вып. I. — С. 167; *Дашевская О.Д.* Скифы на северо-западном побережье Крыма в свете новых открытий // МИА. — № 177. — 1971. — С. 154.

⁴⁸ *Высотская Т.Н.* Указ. соч. — Табл. 4, 18.

⁴⁹ *Богданова Н.А., Гуцина И.И., Лобода И.И.* Указ. соч. — Рис. 4, 53. — Табл. 2, 26.

⁵⁰ *Гуцина И.И.* О локальных особенностях... — Рис. 4, 72.

⁵¹ *Журавлев Д.В.* Указ. соч. — С. 227; *Богданова Н.О.* Могильник I ст. до н. э. — II ст. н. э. біля с. Завітне Бахчисарайського району // Археологія. — 1963. — Т. 15. — С. 101; *Раевский Д.С.* Скифы и сарматы в Неаполе // МИА. — 1971. — № 177. — С. 144—145.

⁵² *Высотская Т.Н.* Указ. соч. — Рис. 40; *Гуцина И.И.* Население сарматского времени... — С. 48—50.

⁵³ *Богданова Н.О.* Могильник I ст. до н. э. — II ст. н. э. біля с. Завітне... — С. 101.

⁵⁴ *Высотская Т.Н.* Поздние скифы в Юго-Западном Крыму. — К., 1972. — С. 32—38.

⁵⁵ *Амброз А.К.* Указ. соч. — Табл. 6, 11, 12.

⁵⁶ *Там же.* — Табл. 5, 14.

⁵⁷ Там же. — Табл. 10, 5.

⁵⁸ Книпович Т.Н. Указ. соч. — С. 294; Труфанов А.А. Указ. соч. — С. 184—189 (типы II и III).

⁵⁹ Дашевская О.Д. Поздние скифы в Крыму. — Табл. 34, 14.

⁶⁰ Шкроб О.Б. Указ. соч. — Рис. 1, 2.

⁶¹ Там же. — Рис. 1, 7. Автор дякує І.М. Храпунову за інформацію.

⁶² Раевский Д.С. Указ. соч. — С. 149.

⁶³ Пуздровский А.Е. О погребальных сооружениях Юго-Западного и Центрального Крыма в первые века н. э. // Проблемы истории и археологии Крыма. — Симферополь, 1994. — С. 118.

⁶⁴ Раевский Д.С. Указ. соч. — С. 150.

⁶⁵ Шукин М.Б. Сарматы на землях к западу от Днепра и некоторые события I в. в Центральной и Восточной Европе // СА. — 1989. — № 1. — С. 81.

Одержано 18.09.1998

В.В. Кропотов

ИМПОРТНАЯ КРАСНОЛАКОВАЯ КЕРАМИКА ЮЖНОМАЛОАЗИЙСКОЙ ГРУППЫ В КРЫМУ

Статья посвящена краснолаковой керамике южномалоазийской (самосской) группы, или, как ее часто называют, Eastern sigillata B (ESB). Это, в основном, открытые сосуды с различными по форме клеймами: надписями в прямоугольных рамках, розетками, пальметтами и т. д. В то же время клейма в форме ступни, характерные для керамики северомалоазийской (пергамской) группы, самосским изделиям не свойственны. В настоящее время всю керамику группы ESB делят на подгруппы B1 и B2, которые датируют соответственно рубежом н. э. — 50/75 гг. и 50/75 — 150 гг. Если сосудов группы ESB1 в Северном Причерноморье нет, то посуда группы ESB2 на этой территории широко известна. Учитывая отсутствие самосской краснолаковой керамики на позднескифских памятниках Северо-Западного Крыма и долины р. Западный Булганак, опустевших на рубеже I—II вв. н. э., автор предполагает, что первая партия таких изделий была завезена на крымские рынки сбыта только в начале II в. н. э.

Так как посуда группы ESB происходит из наиболее ранних погребений некрополей римского времени Юго-Западного Крыма, характеризующихся сарматскими чертами в погребальном ритуале, возникновение этих могильников автор связывает с сарматской миграцией начала II в. н. э.

V.V. Kropotov

IMPORTED RED-LACQUERED POTTERY OF THE SOUTHERN ASIA MINOR GROUP IN THE CRIMEA

This paper is devoted to the red-lacquered pottery of the Asia Minor (Samos) group or, as often named, Eastern sigillata B (ESB). It is mostly presented by open vessels with marks of various forms such as inscriptions in rectangular frames, rosettes, palmettes, etc. At the same time, marks in the form of sole, which are typical of the northern Asia Minor (Pergam) group, are not peculiar to Samos goods. Now all the pottery of group ESB is divided into two subgroups, B1 and B2, which are dated back to the beginning of the Common Era — 50/75 AD and 50/75 — 150 AD. There are no vessels of group ESB1 in the northern coastal Black Sea region, but the crockery of group ESB2 is well known on this territory. In view of the absence of the Samos red-lacquered pottery from the Later Scythian sites in the west-northern Crimea and valley of the western Bulganak river, which fell into neglect at the boundary of the I—II centuries AD, the author supposes that the first consignment of such goods was delivered on the Crimean sales markets only at the beginning of the II century AD. Since the crockery of group ESB is come from the earliest burials in necropoleis of the Roman time in the west-southern Crimea characterized with Sarmatian features in the funeral rite, the author associates the appearance of such burial grounds with the Sarmatian migration at the beginning of the II century AD.